



O'QUVCHILARDA BAG'RIKENGLIK MUNOSABATINI SHAKLLANTIRISH

Usmonova D.

QVPYMO 'MM pedagogika psixologiya ta'lim menijmenti kafedrası dotsenti.

Tayanch so'zlar: ksenofobiya, jamiyat, konfliktologiya, psixologiya, antic, metod.

Ключевые слова: ксенофобия, общество, конфликтология, психология, антик, метод.

Key words: xenophobia, society, conflictology, psychology, antic, method.

Резюме:

Bag'rikenglik - bu yon berish, kamsitish yoki da'vo qilish emas, balki, eng avvalo, insonning umuminsoniy huquqlari va asosiy erkinliklarini tan olish asosida shakllangan faol munosabatdir. Ushbu maqolada o'quvchilarda bag'rikenglik munosabatini shakllantirish va rivojlanish haqida so'z boradi.

Резюме:

Толерантность – это не уступка, дискриминация или притязание, а, прежде всего, активная позиция, формируемая на основе признания всеобщих прав человека и основных свобод. В данной статье говорится о формировании и развитии толерантного отношения у студентов.

Summary:

Tolerance is not concession, discrimination or pretension, but above all, an active attitude formed on the basis of recognition of universal human rights and fundamental freedoms. This article talks about the formation and development of tolerant attitude among students.

Millatlararo munosabatlar va millatlararo bag'rikenglik muammosi eng dolzarb muammolardan biridir. Ksenofobiya yoshlar, shu jumladan talabalar orasida eng keskin namoyon bo'lmoqda, buni yoshlar sotsiologiyasi va ta'lim sotsiologiyasi tasdiqlaydi. Binobarin, barcha olimlar, madaniyat va ma'rifat arboblari aholini o'zaro hurmat va milliy bag'rikenglik ruhida tarbiyalash, xalqlarning tarixi, madaniyati va milliy xususiyatlarini anglashga intilish muammolari uchun mas'uliyat qanchalik ko'p ekanini yaxshi anglashi kerak. Asrlar davomida mahallada yashab kelganlar. Masalan Yurtimiz zamonaviy dunyoning eng yirik ko'p millatli davlatlaridan biri bo'lib, turli millatlarni o'ziga xos madaniyati bilan birlashtirgan. Keyingi payta yurtimiz yoshlar ongida musulmonchilik jamiyati va madaniyatiga xos bo'lmagan axloqiy qadriyatlar

tarbiyalana boshladi. Yoshlar, ayniqsa talabalar g'ayriijtimoiy hodisalarning (millatchilik, zo'ravonlik, giyohvandlik, jinoyatchilik, fohishalik, OITS va boshqalar) shafqatsiz ta'siri ostida qoldilar. Bunday holatga ommaviy axborot vositalarining targ'ibot-tashviqot ishlarining samarasizligi, oilalar, ta'lim muassasalaridagi ta'lim-tarbiya darajasining tushib ketgani sabab bo'lmoqda. Bugun yoshlar elitasini tashkil etuvchi talabalar ertaga ijtimoiy, jumladan, millatlararo munosabatlarni shakllantirish ustida ishlashlari kerak. Shu bois milliy madaniyatlar va xalq an'analarini rivojlantirish, o'quvchilar bilan etnik madaniyatlar va bag'rikenglik tamoyillarini targ'ib qilish bo'yicha ishlashning shakl va uslublarini takomillashtirishga qaratilgan mavzuli tadbirlarni o'tkazish eng dolzarb hisoblanadi. Bag'rikenglik - bu yon berish, kamsitish yoki da'vo qilish emas, balki, eng avvalo, insonning umuminsoniy huquqlari va asosiy erkinliklarini tan olish asosida shakllangan faol munosabatdir. Bag'rikenglik – bu o'zining haqiqat sari muloqot, fikr va pozitsiyalar xilma-xilligiga shubha qilmaydigan kuchli va ziyolilarning imtiyozidir. Binobarin, eng ilg'or, tashkilotchi, intellektual va ijodiy rivojlangan yoshlar talabalar ekanligini e'tirof etish zarur. Talaba yoshlar asosan jamiyatining kelajakdagi o'zgarishlar vektorini belgilaydi. Talabalar har qanday davlat darajasidagi muammolarni hal qilishda shaxsiy potentsial, professionallik va qobiliyatlarni rivojlantirishni namoyish etadilar. Shu bois, turli xalqlar va madaniyatlar o'rtasida dialogik aloqalarni yanada o'rnatishga chaqirilgan eng faol ijtimoiy guruh sifatida talabalar o'rtasida bag'rikenglik g'oyalarini targ'ib qilish eng dolzarb ishdir. Talabalar yuqori darajadagi kasbiy va shaxsiy madaniyatga ega bo'lganligi, yurtimizni o'zgartirish jarayonida amaliy ishtirok etishga tayyorligi va davlat organlari, qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyatlarning haqiqiy hamkori sifatida harakat qilishlari sababli jamiyatda alohida o'rin tutadi. Ijtimoiy, ta'lim va boshqa xarakterdagi muammolarni hal qilishning barcha darajalari, davlat, o'z navbatida, yoshlarga nisbatan ularning yuksak salohiyatidan foydalangan holda, hozirda to'liq amalga oshirilmayotgan pozitsiyasini ochiq e'lon qilishi kerak. U ta'lim muassasalarida o'quvchilarni salbiy hodisalarning oldini olish, o'quvchilarning g'ayriijtimoiy va qo'shimcha xatti-harakatlarini zararsizlantirish, ma'naviy-axloqiy tarbiya tizimini rivojlantirishda faol fuqarolik pozitsiyasini ifodalash uchun qo'llab-quvvatlash dasturlarini ta'minlashi kerak. Shunday qilib, millatlararo munosabatlar va milliy ozchiliklar muammosi nihoyatda murakkab bo'lib, uni hal qilish uchun butun davlat apparatini, maktab va oliy ta'lim tizimini, fuqarolik jamiyati institutlarini safarbar etish zarur. Yoshlar bag'rikenglik maktabini tashkil etish esa yoshlar o'rtasida madaniyatlararo o'zaro hamkorlik modelini yaratish va sinovdan o'tkazishda, fuqarolik jamiyatini shakllantirish



jarayonida, yoshlarni turli xalqlar madaniyatiga hurmat ruhida tarbiyalashda muhim qadam bo'ladi. Bu ijtimoiy faol talaba yoshlarni shakllantirish uchun zamin yaratadi va talabalarning fuqarolik faolligini oshiradi.

Dastlab, bu atama biror narsaga yoki kimgadir bag'rikenglik va qabul qilishni anglatadi. Ushbu kontekstda ushbu atamani o'rganayotganda, bag'rikenglik va qabul qilishning ba'zi chegaralarini belgilash kerak. Bag'rikenglik yoki bag'rikenglik, ustun turdan ma'lum darajada farq qiladigan yoki umumiy qabul qilingan fikrlarga rioya qilmaydigan odamlar bilan hamjamiyat o'rnatish va saqlash istagi va qobiliyati, Tolerantlik qiyin va kamdan-kam yutuqdir, chunki jamoaning asosi qabila ongidir. Biz bir etnik guruhga mansub bo'lganlar bilan bir jamoada birlashamiz. Aslini olganda, umumiy til va etnik yaqinlik tuyg'usi insoniyat tarixi davomida jamiyatning asosi bo'lib xizmat qilgan. Shu bilan birga, biz "boshqalarga" - bizdan farq qiladiganlarga nisbatan dushmanlik yoki qo'rqinchli munosabatda bo'lamiz. Farq biologik, madaniy yoki siyosiy voqelikning istalgan darajasida yuzaga kelishi mumkin [1, 46-b.]. Tolerantlik - tizim yoki organizmning kiruvchi ta'sirlarning ma'lum bir diapazonda nosozliklarsiz va ishlash qoidalarini buzmasdan o'zgarishiga bardosh berish qobiliyati, xorijiy so'zlarning zamonaviy lug'ati bag'rikenglik ta'rifini beradi: "Tolerantlik" - (lot. Tolerantia - sabr) - bag'rikenglik, kimgadir yoki biror narsaga nisbatan yumshoqlik. Bu ta'rif ancha keng bo'lib, juda keng doiradagi muammolarni, shu jumladan talabalarni ham qamrab oladi. Talabaning o'qituvchiga nisbatan bag'rikeng munosabati, turli kurs talabalari o'rtasidagi munosabatlar (masalan, "yangi va eski" o'rtasidagi qarama-qarshilik), mutaxassisliklar - umuman, har qanday kichik guruhlarda, elementar xushmuomalalik haqida gapirish mumkin. Ammo bu holda biz tolerantlikning ijtimoiy hodisa sifatida mohiyatini ochib beruvchi aniqroq ta'rifni ko'rib chiqishimiz kerak: bag'rikenglik – bu samimiy, ongli ravishda hurmatli bag'rikenglik, o'zganing etnik, diniy mustaqilligini, boshqa madaniyatlarni hurmat bilan qabul qilishga qaratilgan o'ziga xos psixologik munosabat, urf-odatlar va turmush tarzi, axloqiy qadriyatlar, mafkuraviy e'tiqod va qarashlar, inson individualligining namoyon bo'lishi, hurmatga sazovor bo'lgan, faol psixologik jarayon bilan bog'liq bo'lib, dinlararo, millatlararo va har qanday noqulay omillarni ichki mustaqil psixologik engish yoki zaiflashtirishga qaratilgan, umumiy, shaxslararo munosabatlar va tinch-totuv yashash va o'zaro tushunish istagi, va yana bir ta'rifga e'tibor qaratish kerak: BMT hujjatlarida "bag'rikenglik" - bu ijtimoiy, sinfiy, diniy, etnik va boshqa xususiyatlardan farq qilmasdan, barcha odamlarning huquq va erkinliklarini tan olish, hurmat qilish, ularga rioya qilishdir. Tolerantlikni tarbiyalash ekstremizm, natsizm, diniy



nizolar muammolarini hal qilish bilan bevosita bog'liq. Ushbu mavzuni ko'rib chiqish zarurati yurtimizda o'sib borayotgan ijtimoiy xilma-xillik sharoitida bag'rikenglik va murosasizlikning namoyon bo'lishi bilan bog'liq bir qator holatlar bilan bog'liq. Bu holatlarning birinchisi shundan iboratki, fuqarolik jamiyatini qurish holati individual va ijtimoiy miqyosda ham shaxslar, ham ijtimoiy guruhlarining o'z o'rnini atrofda dunyoda, birinchi navbatda, ijtimoiy-siyosiy munosabatlar tizimida anglash darajasini oshirishni belgilab berdi. Iqtisodiy, etnik, madaniy va konfessiyalararo munosabatlar. Bunday anglash jarayoni har doim alohida shaxs yoki ma'lum bir ijtimoiy guruhning qadriyatlari va maqsadlarini boshqa odamlar, boshqa ijtimoiy va etnik guruhlar, boshqa madaniyatlar, konfessiyalar va boshqalarning maqsad va qadriyatlari bilan taqqoslash orqali amalga oshiriladi. Bu jarayon ommaviy ongda turli xil noto'g'ri qarashlar va qo'rquvlar namoyon bo'lishining kuchayishi bilan birga bo'lishi mumkin: begona odam yoki madaniyat bilan uchrashishga reaksiya sifatida ksenofobiya, etnofobiya, kavkaz fobiyasi va antisemitizm, migrantlar fobiyasi, millatchilik, kamsitish va murosasizlik. Shunday qilib, jamiyatida o'sib borayotgan ijtimoiy xilma-xillik sharoitida millatlararo, dinlararo, ijtimoiy-iqtisodiy, avlodlararo va siyosiy murosasizlikning kuchayishi xavfli tendentsiya mavjud. Bunday murosasizlik shakllari ko'pincha jamiyatda nafrat, milliy adovat va ijtimoiy nizolarni qo'zg'atuvchi ekstremistik oqimlar tomonidan qo'llaniladi. Ekstremistlar uchun ko'pincha odamning boshqacha bo'lishi, boshqacha o'ylashi, boshqacha qarashi, boshqacha ishonishi, boshqacha sevishi etarli. Butun asrlar davomida mutaassiblar va ekstremistlar Yuliy Kim tomonidan qisqacha ta'riflangan formula bo'yicha harakat qilishgan: "Ular bizni yashayotganimiz uchun o'ldiradilar". Ular butun xalqlarni, birinchi navbatda, bag'rikenglik solihlarini, ochiq fikrli odamlarni anatematizatsiya qildilar, ustunga va gaz kameralarida yondirdilar. Ular orasida Lev Nikolaevich Tolstoy, Mahatma Gandi, Martin Buber, Mixail Baxtin, Albert Eynshteyn, Niels Bor va Andrey Dmitrievich Saxarov, Lev Vygotskiy, Albert Shvaytser, Yanush Korchak, Solomon Mixolz va boshqalar bor (Tolerantlik yuzlari). Ularning xatti-harakatlari insoniyat tarixi taraqqiyotining dvigateli sifatida bag'rikenglik va zo'ravonlik qilmaslik namunasidir [3, 52-bet]. Ikkinchi holat, davlat darajasida mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi ko'p jihatdan muzokaralar madaniyatining muvaffaqiyatli shakllanishiga, murosaga kelish san'atiga, turli moliyaviy va sanoat guruhleri, kichik va o'rta korxonalar o'rtasidagi samarali raqobatga bog'liq. Yurtimiz iqtisodiyotini modernizatsiya qilish sharoitida korxonalar. Iqtisodiy sohada raqobatdosh tomonlar manfaatlari muvozanatini belgilovchi ijtimoiy me'yor sifatida bag'rikenglikning pragmatik



funksiyasi alohida aniqlik bilan namoyon bo‘lmoqda. Masalan, muzokaralar jarayonida har qanday murosasizlik yoki oddiygina bag‘rikenglikka tayyor bo‘lmaslik muvaffaqiyatsizlikka olib keladi. Shunday qilib, ijtimoiy bag‘rikenglik me‘yorlarining namoyon bo‘lishi sifatida muzokaralar madaniyati rolining ta‘sirini tahlil qilish nafaqat jamiyatning turli qatlamlarining bir-biriga nisbatan bag‘rikengligini oshirish va ijtimoiy strategiyani ishlab chiqish uchun talab qilinadi. Ekstremizmga qarshi kurash, balki zamonaviy iqtisodiyot samaradorligini sifat jihatidan oshirish uchun ham. Uchinchi holat xalqaro huquqiy makonda diskriminatsiya, irqchilik, ksenofobiya va ular bilan bog‘liq bo‘lgan murosasizlik, ekstremizm va terrorizmga qarshi kurashdagi roliga taalluqlidir, bu bag‘rikenglik tamoyillari deklaratsiyasiga rioya qilmasdan mumkin emas. Talabalar o‘rtasidagi bag‘rikenglik muammosi eng hayratlanarli muammolardan biridir, chunki odamlar universitetlarda o‘qishni boshlaganlarida, ular turli e‘tiqodlarga, madaniyatlarga, tashqi ko‘rinishga va hayotga qarashga ega bo‘lgan ko‘plab xorijiy odamlarga duch kelishadi. Shu sababli, bolaga dunyoda juda ko‘p odamlar borligini tushuntirish kerak, ularning barchasi bir-biridan farq qiladi, lekin ayni paytda ular erta bolalikdan yashash uchun teng huquqlarga ega. Boshqa tomondan, 1-7-sinflarda kimda boshqa millat yoki dinga nisbatan murosasizlik masalasi bor edi? Biroq, inson hayotining dastlabki 3 yilida dunyo haqida asosiy bilimlarni oladi, shuning uchun bu vaqtda bolaga bag‘rikenglikni o‘rgatish kerak, chunki bu keyingi yoshda namoyon bo‘ladi. Bolaga bag‘rikenglikni o‘rgatish, lekin o‘zingizga toqat qilmaslik samarasizdir. Tasavvur qiling, ota o‘g‘liga turli millat vakillari borligini, ularga bag‘rikenglik bilan munosabatda bo‘lish kerakligini tushuntirsa-da, bir vaqtning o‘zida bozor ishchilarini so‘kib, boshqa millatiga mansub fuqarolarga nisbatan behayo so‘zlarni ishlatga! Ehtiyotkorlikdan kelib chiqqan holda, bola har qanday otaning ko‘rsatmasi kabi bu ma‘lumotni tinglaydi, lekin uni hayotda bajarishi dargumon. Talabalar muhitida tolerantlikni talabalarning birgalikdagi mehnati orqali rivojlantirish kerak, yaxshisi raqobatbardosh emas, balki jamoaviy tarzda! Bu faol mashq qilinadigan narsa bo‘lishi mumkin, yigitlar doimo elkama-elka bo‘lib, birga o‘qiydilar va eng muhimi, imtihondan o‘tadilar, bu shubhasiz talabalarni birlashtiradi. Universitetning jamoat hayotidagi ishtiroki ham talabalarni birlashtiradi: bular turli KVNlar, talabalar kengashlari, kasaba uyushma qo‘mitalari va turli ijodiy to‘garaklardir. Yurtimizda bag‘rikenglik ongini shakllantirishga ko‘maklashish va ekstremizm va zo‘ravonlik tarqalishining oldini olish uchun, birinchi navbatda, odamlarda turli dunyo madaniyatlari, sivilizatsiyalari va xalqlarining xilma-xilligiga hurmat, tushunish va hamkorlik qilish istagini rivojlantirish kerak. Tashqi ko‘rinishi, tili, e‘tiqodi

bilan farq qiladigan odamlar bilan jamiyatdagi xilma-xillik g'oyalarini aks ettirish. Avvalo, bu yerda, albatta, ta'lim-tarbiya ishlari ham birdek muhim rol o'ynaydi. Tolerantlikni imkon qadar erta singdirish kerak, ammo bunday tushunchalar shunchaki qiziq bo'lmagan va tushunarsiz bo'lgan maktab yoshi haqida gaplashish dargumon. Psixologik tadqiqotlarga ko'ra, ijtimoiy-madaniy tolerantlikni shaxsning axloqiy sifati sifatida shakllantirish uchun optimal yosh davri o'quvchilarni o'z ichiga olgan o'smirlilik davri hisoblanadi. Shuni e'tirof etish kerakki, yoshlarning eng ilg'or, uyushqoq, intellektual va ijodiy rivojlangan qismi talabalar jamoasidir. Talaba yoshlar asosan jamiyatining kelajakdagi o'zgarishlar vektorini belgilaydi. Talaba uchun bag'rikenglik talaba muhitidagi va, albatta, undan tashqaridagi munosabatlarni nazarda tutadi. Bu munosabatlarni nazorat qilish juda qiyin, chunki ular har bir insonning shaxsiy madaniyatiga bog'liq.

Shunday qilib, nafaqat bag'rikenglik g'oyasini targ'ib qilish, balki talabalarning umumiy madaniy rivojlanish darajasini oshirish kerak. Talabalar keksa avlod vakillariga qaraganda tengdoshlarini tezroq tinglashadi. Tolerantlik munosabatlarini o'rnatishning eng yaxshi yo'li yoshlarni eshitish va ular bilan tenglikda gaplashish, eng samarali yo'ldir. Bu yo'ldan samarali foydalansak kelajakda yurtboshimiz aytgan avlodni tarbiya qilaolamiz.

Adabiyotlar

1. Kjell L. A. Shaxsiyat nazariyalari: asosiy tamoyillar, tadqiqot va qo'llash: universitetlar uchun darslik / L. A. Kjell, D. Ziegler. Sankt-Peterburg: Peter, 1997. 606 p.
2. Shabolina V.V. Qaram xatti-harakatlar psixologiyasi: giyohvand moddalar va boshqa psixoaktiv moddalarni iste'mol qilish bilan bog'liq xatti-harakatlarning namunasi →/ V.V. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburg nashriyoti. Univ., 2004. 336 b.
3. Shakurov R. X. Pedagogik jamoalardagi ziddiyatlarning sabablari →va ularni bartaraf etish usullari / R. X., B. S. Alisherov // Psixologiya masalalari. 1986. No 6. B. 67-76.